

سرشناسه:	زین العابدین، محمد، ۱۹۷۵ - م.
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ تشیع در بنگال هند، از آغاز تا دوره معاصر / محمد زین العابدین.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small> ، ۱۳۴۳، ۱۳۴۲.
مرجع تولید:	مجتمع آموزش عالی امام خمینی <small>علیه السلام</small> .
مشخصات ظاهری:	۴۴۸ ص. - مصور (رنگی)، نقشه (رنگی)؛ ۱۴/۲۱×۵/۵ س.م.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۲۲۹-۱۵۳-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فأپا (چاپ دوم)
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۲۲۷ - ۴۱۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۶ (فیبیا).
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۸ (فیبیا).
موضوع:	شیعه -- هند -- بنگال -- تاریخ
موضوع:	Shi'ah -- India -- Bengal -- History
موضوع:	اسلام -- هند -- بنگال -- India -- Bengal
موضوع:	بنگال (هند) - Bengal (India)
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی <small>علیه السلام</small> العالمية - مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small>
شناسه افزوده:	Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۲۳۹۶/۹۴ت۲۱۳۹۶
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۵۳
شماره کتابشناسی ملی:	۴۵۹۹۱۳۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تاریخ تشیع در بنگال هند، از آغاز تا دوره معاصر

مؤلف: محمد زین العابدین

چاپ سوم: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۰ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

● چاپ: نازنجستان ● قیمت: ۶۷۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

دراکتر پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجنتیه)، نبش کوچه ۱۸؛

تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۹۳۰۵ / (داخلی ۱۰۵) تلفکس: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۶۱۳۴ +۹۸

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub_almustafa

http://buy-pub.miu.ac.ir

mlup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رسانند.

- مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندی
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی
- ناظر فنی: علی عبادی فرد
- صفحه آرا: محمد خسروی بیگی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

هرگونه نسخه برداری اعم از کپی برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان های دیگر و ساخت فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

تاریخ تشیع در بنگال هند از آغاز تا دوره معاصر

محمد زین العابدین

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمّدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

فهرست

۲۳.....	مقدمه.....
۲۵.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۲۵.....	مفهوم‌شناسی.....
۲۵.....	۱. تشیع.....
۲۷.....	۲. امامیه.....
۲۷.....	بنگال هند در یک نگاه.....
۲۸.....	بنگال هند.....
۳۰.....	۱. ورود آریایی‌ها.....
۳۰.....	۲. حکومت‌های پیش از اسلام.....
۳۲.....	الف) حکومت خاندان وردَهن (۲۳۲-۲۷۳ق.م).....
۳۲.....	ب) خاندان گُپت (۲۴۰-۵۵۰م).....
۳۵.....	ج) حکمرانی قبائل مختلف.....
۳۶.....	د) سلسله پال.....
۳۹.....	ه) سلسله سین.....
۴۰.....	جغرافیای ایالت بنگال هند.....
۵۷.....	جغرافیای طبیعی.....
۵۷.....	۱. آب و هوا.....
۵۸.....	۲. کشاورزی.....

۵۹.....	۳. خلیج بنگال.....
۶۰.....	۴. رودهای مهم بنگال.....
۶۱.....	۵. منابع طبیعی.....
۶۱.....	جغرافیای سیاسی.....
۶۱.....	۱. پایتخت بنگال هند.....
۶۲.....	۲. مرزهای بنگال هند.....
۶۳.....	۳. تقسیمات بنگال و چگونگی آن.....
۶۵.....	۴. مساحت.....
۶۵.....	ویژگی‌های بنگال هند از لحاظ جغرافیا (اهمیت ژئوپلتیکی).....
۶۶.....	جغرافیای انسانی.....
۶۶.....	۱. جمعیت.....
۶۷.....	۲. ترکیب نژادی.....
۶۸.....	۳. زبان.....
۷۰.....	وضعیت اجتماعی مردم.....
۷۲.....	۱. ادیان و مذاهب.....
۷۴.....	۲. فرهنگ و آداب.....
۷۵.....	۳. هنرهای معروف.....
۷۵.....	الف) فیلم.....
۷۶.....	ب) موسیقی.....
۷۶.....	ج) ادبیات بنگالی.....
۸۰.....	نفوذ زبان فارسی و عربی در ادبیات بنگالی.....
۸۶.....	۴. چاپخانه‌های بنگال هند.....
۸۶.....	۵. جشن‌ها و تعطیلات.....
۸۷.....	۶. وضعیت زنان در بنگال.....
۸۷.....	اوضاع اقتصادی.....
۸۸.....	۱. بازرگانی.....
۸۹.....	۲. وضعیت اقتصادی مسلمانان در عصر استعماری انگلیسی‌ها.....
۹۰.....	۳. معادن بنگال هند.....
۹۱.....	۴. صنعت بنگال هند.....
۹۱.....	۵. تولید کف در بنگال هند.....

- فصل دوم: ورود اسلام به بنگال هند..... ۹۳
- تاریخ بنگال از ورود اسلام تا پایان حکومت مغولان ۹۳
- ورود مسلمانان خان به بنگال هند..... ۹۶
- اوضاع داخلی بنگال هند هنگام ورود اسلام ۹۷
- حکومت مسلمانان در بنگال هند ۹۹
- مشهورترین پادشاهان بنگال هند..... ۱۰۰
۱. سلسله‌های خلجی ۱۰۰
- الف) اختیارالدین محمدبن بختیار خلجی (۱۲۰۴-۱۲۰۶م)..... ۱۰۰
- ب) از کودکی تا سرداری محمد بختیار خلجی ۱۰۱
- ج) علی مردان علاءالدین (۱۲۱۰-۱۲۱۳م)..... ۱۰۲
- د) سلطان غیاث‌الدین عوض خلجی (۱۲۱۳-۱۲۲۷م)..... ۱۰۳
۲. سلسله مملوکین ۱۰۵
- الف) سلطان ناصرالدین محمود (۱۲۲۷-۱۲۲۹م)..... ۱۰۵
- ب) عزالدین طغرل طغاخان (۱۲۳۷-۱۲۴۵م)..... ۱۰۶
- ج) اختیارالدین ازبک طغرل‌خان مغیث‌الدین ازبک شاه (۱۲۵۱-۱۲۵۷م) ... ۱۰۷
- د) طغرل معزالدین (۱۲۷۸-۱۲۸۲م)..... ۱۰۸
۳. سلسله بلین‌ها ۱۰۹
- الف) بغراخان ناصرالدین محمودشاه (۱۲۸۲-۱۲۹۱م)..... ۱۰۹
- ب) شمس‌الدین فیروزشاه (۱۳۰۱-۱۳۲۱م)..... ۱۱۰
- ج) شهاب‌الدین بغراشاه (۱۳۱۷-۱۳۱۸م)..... ۱۱۱
- د) غیاث‌الدین بهادرشاه عرف نوده (۱۳۱۰-۱۳۲۲م)..... ۱۱۱
- ه) غیاث‌الدین تغلق شاه (۱۳۲۰-۱۳۲۵م)..... ۱۱۲
- و) قدرخان ملک پندار خلجی (۱۳۳۸-۱۳۲۵م)..... ۱۱۴
- حکومت‌های اسلامی خودمختار ۱۱۵
- علل استقلال بنگال از دهلی ۱۱۶
۱. حکومت علی شاهیان ۱۱۷
- الف) سلطان فخرالدین مبارکشاه (۱۳۳۸-۱۳۴۹م)..... ۱۱۷
- ب) علاءالدین علی مبارکشاه (۱۳۴۱-۱۳۴۲م)..... ۱۱۸
۲. حکومت الیاس شاهیان ۱۱۹
- الف) حاجی شمس‌الدین الیاس شاه (۱۳۴۲-۱۳۵۸م)..... ۱۲۰

- ۱۲۲ (ب) سلطان سکندر شاه بن الیاس شاه (۱۳۵۸-۱۳۹۰م)
- ۱۲۵ (ج) غیاث الدین اعظم شاه (۱۳۹۰-۱۴۱۰م)
- ۱۲۶ ۳. سلسله بایزیدشاه
- ۱۲۶ علاء الدین فیروزشاه بن بایزید (۱۴۱۴م)
- ۱۲۶ ۴. استیلای راجه گنیش و فرزندان او
- ۱۲۶ الف) راجه گنیش ذنوج مردن دیو (۱۴۱۷، ۱۴۱۵، ۱۴۱۸م)
- ۱۲۸ (ب) جلال الدین محمدشاه بن راجاگنیش (۱۴۱۵-۱۴۱۶/۱۴۱۸-۱۴۳۳م) ...
- ۱۲۹ (ج) شمس الدین احمدشاه بن سلطان جلال الدین (۱۴۳۳-۱۴۳۶م) ...
- ۱۳۰ ۵. سلسله محمودشاهی
- ۱۳۰ الف) ناصرالدین محمودشاه (ناصرغلام) (۱۴۳۶-۱۴۵۹م) ...
- ۱۳۰ (ب) ناصرشاه
- ۱۳۱ (ج) رکن الدین باریک شاه (۱۴۵۵-۱۴۷۶م) ...
- ۱۳۱ (د) سلطان جلال الدین فتح شاه (۱۴۸۱-۱۴۸۷) ...
- ۱۳۲ ۶. سلطان شهزاده و حبشیان
- ۱۳۳ باریک شاه سلطان شهزاده (۱۴۸۷م) ...
- ۱۳۴ ۷. سلسله حسین شاهیان
- ۱۳۴ الف) سیدعلاءالدین حسین شاه (۱۴۹۳-۱۵۱۹م) ...
- ۱۳۵ (ب) ناصرالدین نصرت شاه یا نصیب شاه (۱۵۱۹-۱۵۳۲م) ...
- ۱۳۷ (ج) حکومت ناصرالدین همایون (۱۵۳۸-۱۵۳۹م) ...
- ۱۳۹ ۸. حکومت افغان ها
- ۱۴۰ الف) شیرشاه سوری
- ۱۴۵ (ب) خضرخان (۱۵۴۰-۱۵۴۱) ...
- ۱۴۷ ۹. محمدشاهیان و دیگران
- ۱۴۸ ۱۰. کرّانی های پتهان
- ۱۴۸ الف) تاج خان کرّانی (۱۵۶۴-۱۵۶۵م) ...
- ۱۴۸ (ب) سلیمان خان کرّانی (۱۵۶۵-۱۵۷۲م) ...
- ۱۴۹ (ج) بایزیدخان کرّانی (۱۵۷۲-۱۵۷۳م) ...
- ۱۵۰ (د) داوودخان کرّانی (۱۵۷۳-۱۵۷۵م) ...

۱۱. حکومت دوازده بُهویان ۱۵۰
۱۲. حکومت مغولان ۱۵۱
- الف) بنگال در عهد اکبر ۱۵۱
- ب) منعم‌خان، خان خانان (۱۵۷۵م) ۱۵۳
- ج) خان جهان حسین قلی بیگ (۱۵۷۶-۱۵۷۸م) ۱۵۴
- د) مظفرخان تربتی (۱۵۷۹-۱۵۸۰م) ۱۵۴
- ه) راجه‌مان سنگه (۱۵۹۴-۱۶۰۶م) ۱۵۵
- و) اسلام‌خان چستی (۱۶۰۸-۱۶۱۳م) ۱۵۶
- ز) فتح جنگ ابراهیم‌خان (۱۶۱۷-۱۶۲۴م) ۱۵۶
- ح) مهابت‌خان (۱۶۲۵-۱۶۲۶م) ۱۵۶
- ط) قاسم‌خان جوینی (۱۶۲۸-۱۶۳۲م) ۱۵۷
- ی) اسلام‌خان مشهدی (۱۶۳۵-۱۶۳۹م) ۱۵۷
- ک) شاهزاده محمد شجاع (۱۶۳۹-۱۶۶۰م) ۱۵۸
- ل) میرجمله (خان‌خانان معظّم‌خان) (۱۶۶۰-۱۶۶۳م) ۱۶۰
- م) شایسته خان (۱۶۶۴-۱۶۷۸م) ۱۶۰
- ن) شاهزاده عظیم‌الدین (عظیم عثمان) (۱۶۹۷-۱۷۱۲م) ۱۶۱
- س) شاهزاده فرخ سیر (۱۷۱۳م) ۱۶۱
- محصولات بنگال در دوره حکومت مسلمانان ۱۶۲
- آسیب‌شناسی ورود و گسترش اسلام در بنگال هند ۱۶۲
- علل گسترش اسلام در بنگال هند ۱۶۳
۱. علت سیاسی ۱۶۳
۲. علت فرهنگی ۱۶۵
۳. علت اجتماعی ۱۶۵
۴. علت اقتصادی ۱۶۵
۵. علت دینی ۱۶۶
- نتیجه‌گیری ۱۶۸
- فصل سوم: تاریخچه تشیع در بنگال هند ۱۷۳
- پیشینه تشیع در بنگال هند ۱۷۳
۱. پیش از فتح بنگال به دست مسلمانان ۱۷۴

- ۱۷۵ ۲. بعد از فتح بنگال به دست مسلمانان
- ۱۷۵ ۳. تشیع در دوره حکومت مغولان
- ۱۷۶ الف) ظهیرالدین محمدبابر (۱۴۸۳-۱۵۳۰م.)
- ۱۷۸ ب) نصیرالدین محمد همایون (۱۵۰۸-۱۵۵۶م.)
- ۱۸۰ نفوذ شیعیان در بنگال هند
- ۱۸۱ ۱. همایون در بنگال
- ۱۸۲ ۲. جلال‌الدین محمد اکبر (متولد ۱۵۴۲م.)
- ۱۸۲ تشیع اکبر
- ۱۸۳ حاکمان شیعه در دوره حکومت مغول
- ۱۸۴ ۱. منعم‌خان (۱۵۷۵م.)
- ۱۸۵ ۲. حسین قلی بیگ (۱۵۷۶-۱۵۷۸م.)
- ۱۸۶ ۳. مظفرخان تربتی (۱۵۷۹-۱۵۸۰م.)
- ۱۸۶ ۴. فتح جنگ ابراهیم خان (۱۶۱۷-۱۶۲۴م.)
- ۱۸۷ ۵. محمد شاه شجاع (۱۶۳۹-۱۶۶۰م.)
- ۱۸۸ ۶. میرجمله خان خانان معظّم‌خان (۱۶۶۰-۱۶۶۳م.)
- ۱۸۹ ۷. شانسته‌خان (۱۶۶۴-۱۶۷۸م.)
- ۱۹۰ منصب‌داران شیعه در دوره مغول
- ۱۹۱ ۱. حکیم ابوالفتح (۱۵۴۸-۱۵۸۹م.)
- ۱۹۲ ۲. حکیم همام
- ۱۹۲ ۳. شاه فتح‌الله
- ۱۹۳ ۴. علی قلی بیگ شیرافکن
- ۱۹۴ تشیع در دوره نوابین مرشدآباد
- ۱۹۵ ۱. مرشد قلی خان (۱۷۱۷-۱۷۲۷م.)
- ۱۹۶ ۲. شجاع‌الدین محمدخان (۱۷۲۷-۱۷۳۹م.)
- ۱۹۷ ۳. سرفرازخان (۱۷۳۹-۱۷۴۰م.)
- ۱۹۸ ۴. علی وردی‌خان (۱۷۴۰-۱۷۵۶م.)
- ۲۰۲ ۵. میرزامحمد سراج‌الدوله (۱۷۵۶-۱۷۵۷م.)
- ۲۰۴ الف) کمپانی هند شرقی و سراج‌الدوله

- ۲۰۵ (ب) علل سقوط سراج الدوله
- ۲۰۶ یکم: توطئه هندوها
- ۲۰۶ دوم: خیانت منصب داران
- ۲۰۷ سوم: قبول مشورت نادرست
- ۲۰۷ چهارم: توطئه مشترک انگلیسی ها و خائنان داخلی
- ۲۰۷ پنجم: عشرت طلبی نوآیین و رقابت امیران
- ۲۰۸ ششم: کم سن و کم تجربه بودن
- ۲۰۸ هفتم: اهمیت ندادن به انگلیسی ها
- ۲۰۸ هشتم: نداشتن آموزش نظامی
- ۲۰۹ نهم: دستگاه اطلاعاتی ضعیف
- ۲۰۹ ۶. میرجعفر علی خان (۱۷۵۷-۱۷۶۰م)
- ۲۱۱ ۷. میرقاسم علی خان (۱۷۶۰-۱۷۶۳م)
- ۲۱۲ الف) جنگ با انگلیسی ها
- ۲۱۳ ب) جنگ بکسر
- ۲۱۴ نوآیین غیرمستقل بنگال هند
- ۲۱۵ ۱. ناظم الدین علی خان (۱۷۶۵-۱۷۶۶م)
- ۲۱۶ ۲. نجابت علی خان (۱۷۶۶-۱۷۷۰م)
- ۲۱۶ ۳. اشرف علی خان (۱۷۷۰-۱۷۷۰م)
- ۲۱۷ ۴. منصور علی خان (۱۸۳۸-۱۸۸۰م)
- ۲۱۷ روابط خارجی حکومت شیعی بنگال هند
- ۲۱۸ علل سقوط حکومت شیعی بنگال هند
- ۲۲۰ وضعیت دینی شیعیان در دوره نوآیین
- ۲۲۰ اوضاع فرهنگی در دوران نوآیین
- ۲۲۲ ۱. زبان اردو
- ۲۲۲ ۲. زبان فارسی
- ۲۲۳ وضعیت اجتماعی شیعیان در دوران نوآیین
- ۲۲۴ وضعیت اقتصادی شیعیان در دوره نوآیین
- ۲۲۸ اقدامات دینی و فرهنگی واجد علی شاه

- فصل چهارم: فرهنگ شیعی در بنگال ۲۳۱
- علمای بزرگ شیعه بنگال هند ۲۳۱
۱. ابوالحسن کشمیری (متوفی ۱۸۸۲ م. / ۱۳۰۰ ق) ۲۳۳
۲. ابوالمعالی سید (۱۰۰۴ - ۱۰۴۶ ق) ۲۳۳
۳. اسدالله شیخ، کرمانشاهی (متوفای ۱۹۵۷ م) ۲۳۳
۴. اعجازحسین، سید (متولد ۱۸۹۴ م) ۲۳۴
۵. اعظم علی خان بهادر (۱۸۳۵ - ۱۸۹۶ م) ۲۳۵
۶. الطاف حسین، میرزا (متوفای ۱۹۷۳ م / ۱۳۹۳ ق) ۲۳۷
۷. باقر میرزا ۲۳۸
۸. باقر مرشدآبادی ۲۳۹
۹. بدیع‌الدین مرشدآبادی ۲۳۹
۱۰. تقی قلی خان ۲۳۹
۱۱. جلال‌الدین، مؤیدالاسلام (متوفای ۱۳۴۹ ق) ۲۴۰
۱۲. حسین علی میرزا، والاقدر (۱۸۴۶ - ۱۹۱۹ م) ۲۴۰
۱۳. شاه میرزا لکهنوی (متوفای ۱۸۹۰ م) ۲۴۱
۱۴. حسین، بحرالعلوم (۱۸۳۹ - ۱۸۵۴ م) ۲۴۱
۱۵. حیدرعلی شاه (متوفای ۱۷۴۱ م) ۲۴۲
۱۶. خورشیدعلی عابدی مرشدآبادی (متولد ۱۹۲۵ م) ۲۴۲
۱۷. روشن علی زیدی ۲۴۳
۱۸. زین‌العابدین خان، شمس (۱۸۴۰ - ۱۹۰۲ م) ۲۴۳
۱۹. سراج‌الدین علی خان (متوفای ۱۸۲۹ م) ۲۴۴
۲۰. سیدعلی (۱۸۸۴ - ۱۹۴۲ م) ۲۴۴
۲۱. سیدمحمد مرشدآبادی (متوفای ۱۸۷۸ م) ۲۴۵
۲۲. سیدمحمد هوگلوئی ۲۴۶
۲۳. عبدالرضا متین (۱۷۱۷ - ۱۷۶۱ م) ۲۴۶
۲۴. علی حسین، کَهِجُوا (۱۸۸۱ - ۱۹۳۲ م) ۲۴۶
۲۵. کرامت علی جونپوری (متوفای ۱۸۶۸ م) ۲۴۷
۲۶. کرم حسین بلگرامی (متوفای ۱۸۴۱ م) ۲۴۷

- ۲۴۸..... ۲۷. کمال‌الدین سید (متوفا ۱۲۹۹ق).....
- ۲۴۹..... ۲۸. محمدتقی خیال، میر (متوفا 1760 م).....
- ۲۵۰..... ۲۹. محمدحسین صفوی، میرزا.....
- ۲۵۰..... ۳۰. محمدحسین مرشدآبادی (متوفا ۱۷۹۰م).....
- ۲۵۱..... ۳۱. محمدجواد عبدالرسول (۱۸۸۴-۱۹۳۰م).....
- ۲۵۱..... ۳۲. محمد رضی‌الدین (۱۷۹۹-۱۸۷۴م).....
- ۲۵۱..... ۳۳. محمدصادق، قاضی (۱۷۸۷-۱۸۵۸م).....
- ۲۵۲..... ۳۴. محمدعلی، قائمه‌الدین (۱۷۹۵-۱۸۷۲م).....
- ۲۵۳..... ۳۵. محمدعلی، میرزا، دانا.....
- ۲۵۳..... ۳۶. محمدعلی لکهنوی (متوفا ۱۲۸۷ق).....
- ۲۵۳..... ۳۷. محمدعلی سید (۱۷۰۵-۱۷۷۹م).....
- ۲۵۵..... ۳۸. محمدمحسن زنگی پوری (۱۸۴۶-۱۹۰۷م).....
- ۲۵۷..... ۳۹. محمدیوسف جعفری.....
- ۲۵۷..... ۴۰. محمود گیلانی (۱۸۴۷-۱۹۱۶م).....
- ۲۵۸..... ۴۱. مرتضی حیدر، میر (متوفای ۱۷۵۷م).....
- ۲۵۸..... ۴۲. مهدی شوشتری.....
- ۲۵۹..... ۴۳. هادی‌خان، حکیم.....
- ۲۵۹..... ۴۴. هرنیزعلی.....
- ۲۵۹..... ۴۵. هیبت قلی‌خان، حسرت (متوفا ۱۷۹۵م).....
- ۲۶۰..... ۴۶. تفضل حسین کشمیری، علامه (۱۷۲۷-۱۸۰۱م).....
- ۲۶۲..... شخصیت‌های معروف و بزرگان شیعی بنگال هند.....
- ۲۶۳..... ۱. ابوظالب میرزا (۱۷۵۳-۱۸۰۶م).....
- ۲۶۶..... ۲. الفت حسین فریاد، شاه (۱۸۰۴-۱۸۸۱م).....
- ۲۶۶..... ۳. امیرعلی، قاضی (۱۸۴۹-۱۹۲۸م).....
- ۲۷۲..... ۴. تیتومیر، میرنثارعلی (۱۷۸۲-۱۸۳۱م).....
- ۲۷۴..... ۵. عبداللطیف‌خان شوشتری، میر (۱۱۷۲-۱۱۱۲ق).....
- ۲۷۶..... ۶. غلام محمد (۱۷۹۵-۱۸۴۳م).....
- ۲۷۷..... ۷. محمد بیگ‌خان، میرزاحاجی (متوفای ۱۸۳ق).....
- ۲۷۷..... ۸. محمدرضاخان، نواب.....

- ۲۷۸ ۹. علی ابراهیم خان، نواب (۱۷۳۵-۱۷۹۳م)
- ۲۷۹ شاعران معروف شیعیان بنگال هند
- ۲۸۰ ۱. آسمان قدر اسد علی میرزا ثریا (۱۸۵۵-۱۹۲۲م)
- ۲۸۰ ۲. اسدالله خان غالب، نواب سیدالملک
- ۲۸۱ ۳. امیرعلی (۱۲۲۵-۱۲۹۷ ق)
- ۲۸۲ ۴. ان‌شاءالله خان (۱۷۵۶-۱۸۲۰م)
- ۲۸۳ ۵. باقرعلی میرزا، مخلص (۱۷۲۹-۱۷۹۲م)
- ۲۸۴ ۶. حسن بیگ گرامی
- ۲۸۵ ۷. حسن رضا سید (متوفا ۱۹۶۸م)
- ۲۸۵ ۸. حسن علی میرزا، علی قدر (۱۸۴۶-۱۹۰۶م)
- ۲۸۶ ۹. حمزه سید، هوگلوئی
- ۲۸۶ ۱۰. رضاعلی نقوی، رضا
- ۲۸۷ ۱۱. رضا علی وحشت کلکتوی (متوفا ۱۹۵۶ م)
- ۲۸۷ ۱۲. شاه علی خان میر، شاه
- ۲۸۷ ۱۳. علی قلی میرزا، ندیم
- ۲۸۸ ۱۴. علی نقی سید، کافر
- ۲۸۸ ۱۵. علی نقی خان، انتظار
- ۲۸۸ ۱۶. غلام مظفر، قاضی
- ۲۸۹ ۱۷. قرار گیلانی
- ۲۸۹ ۱۸. لطف‌الله میرزا، مخمور
- ۲۸۹ ۱۹. ماشاءالله خان، مصدر
- ۲۹۰ ۲۰. محمدتقی میر، غریب
- ۲۹۰ ۲۱. محمدحسن، یاد
- ۲۹۰ ۲۲. محمد عسکری، میرزا عیش
- ۲۹۱ ۲۳. محمد فقیه درمند، سید (متوفا ۱۷۵۲م)
- ۲۹۱ ۲۴. مرتضی قلی خان میر، فراق
- ۲۹۲ ۲۵. مرشد قلی خان رستم جنگ، مخمور
- ۲۹۲ ۲۶. مرشد قلی خان، سرشار (۱۷۱۷-۱۷۲۷م)
- ۲۹۲ ۲۷. مهدی علی خان

۲۸. میرزا آفاق مرشدآبادی (متولد ۱۹۴۲م)..... ۲۹۳
۲۹. میرامانی، اسد..... ۲۹۳
۳۰. میرامانی، خواجه (متوفی ۱۱۸۷م)..... ۲۹۳
۳۱. نواب جانی میرزا، محشر..... ۲۹۴
۳۲. حیدربخش حیدری (متوفی ۱۸۲۲-۱۸۲۴م)..... ۲۹۵
۳۳. شیرعلی افسوس (۱۷۴۷-۱۸۰۹م)..... ۲۹۵
۳۴. ظهورعلی خلیق..... ۲۹۵
۳۵. مشرف حسین، میر (۱۸۴۷-۱۹۱۲م)..... ۲۹۶
۳۶. هدایت علی خان عاشق، سید..... ۲۹۷
- زنان شیعه و سرشناس بنگال هند..... ۲۹۷
۱. شرف النساء بیگم..... ۲۹۸
۲. منوجان خانم..... ۲۹۸
۳. منی بیگم..... ۲۹۹
- مراکز آموزشی شیعیان بنگال هند..... ۲۹۹
۱. مدرسه سلطانیه..... ۳۰۰
۲. مدرسه قیصریه..... ۳۰۰
۳. حوزه علمیه اهل البیت علیهم السلام..... ۳۰۱
۴. مدرسه علی بن ابیطالب علیه السلام..... ۳۰۱
۵. مدرسه کتره..... ۳۰۱
۶. مدرسه زینت النساء بیگم..... ۳۰۲
۷. مکتب دینی خوش باغ..... ۳۰۲
۸. مدرسه موتی جهیل..... ۳۰۲
۹. مکتب منی بیگم..... ۳۰۲
۱۰. مکتب‌های تنظیم المکاتب..... ۳۰۳
۱۱. نظامت کالج..... ۳۰۳
۱۲. نواب‌هایی اسکول..... ۳۰۵
۱۳. محسن فند..... ۳۰۶
۱۴. محمدیه ایجوکیشنل و فرسوسانتی..... ۳۰۷
- مساجد تاریخی شیعیان بنگال هند..... ۳۰۷

۱. مسجد ابوطالب (متیابرج) ۳۰۹
۲. مسجد امیرعلی چویدار (متیابرج) ۳۰۹
۳. مسجد انور شهید بیگ (شهر وِردَه‌مان) ۳۰۹
۴. مسجد بصروی (کولکاتا) ۳۱۰
۵. مسجد بیرالف‌خان (چَنسوره، هوگلی) ۳۱۱
۶. مسجد جامع تیپو سلطان (دَهْرَم تَلَه، کولکاتا) ۳۱۳
۷. مسجد تالاب (گودل پاره، هوگلی) ۳۱۳
۸. مسجد جامع آیرن گیت (متیابرج) ۳۱۳
۹. مسجد جامع ماشیا (شهر ۲۴ پرگنه شمالی) ۳۱۴
۱۰. مسجد خوش‌باغ (مرشدآباد) ۳۱۴
۱۱. مسجد زینت النساء بیگم (عظیم‌نگر) ۳۱۴
۱۲. مسجد شاهزاده غلام محمد (تالی گنج، کولکاتا) ۳۱۴
۱۳. شاهی مسجد (متیابرج) ۳۱۵
۱۴. مسجد فردوس محل (متیابرج) ۳۱۵
۱۵. مسجد کتره (مرشدآباد) ۳۱۵
۱۶. مسجد منی بیگم (مرشدآباد) ۳۱۵
۱۷. مسجد نواب نصرت‌الله‌خان (چَنَدَن نَگَر) ۳۱۶
۱۸. مسجد نواین چیت پور (اطراف کولکاتا) ۳۱۶
۱۹. مساجد شهر ۲۴ پرگنه شمالی ۳۱۶
۲۰. مساجد شهر ۲۴ پرگنه جنوبی ۳۱۷
- حسینیه‌های معروف شیعیان بنگال هند ۳۱۷
۱. حسینیه‌های کولکاتا ۳۱۸
- الف) حسینیه باب‌الحوائح (لشکری تالاب) ۳۱۸
- ب) حسینیه باغ والی کوتهی ۳۱۸
- ج) حسینیه بصروی ۳۱۹
- د) حسینیه بی‌بی انارو ۳۱۹
- ه) حسینیه بیتُ النَّجَات ۳۲۰
- و) حسینیه حاج‌محسن ۳۲۰
- ز) حسینیه حاجی کربلایی محمدخان ۳۲۱

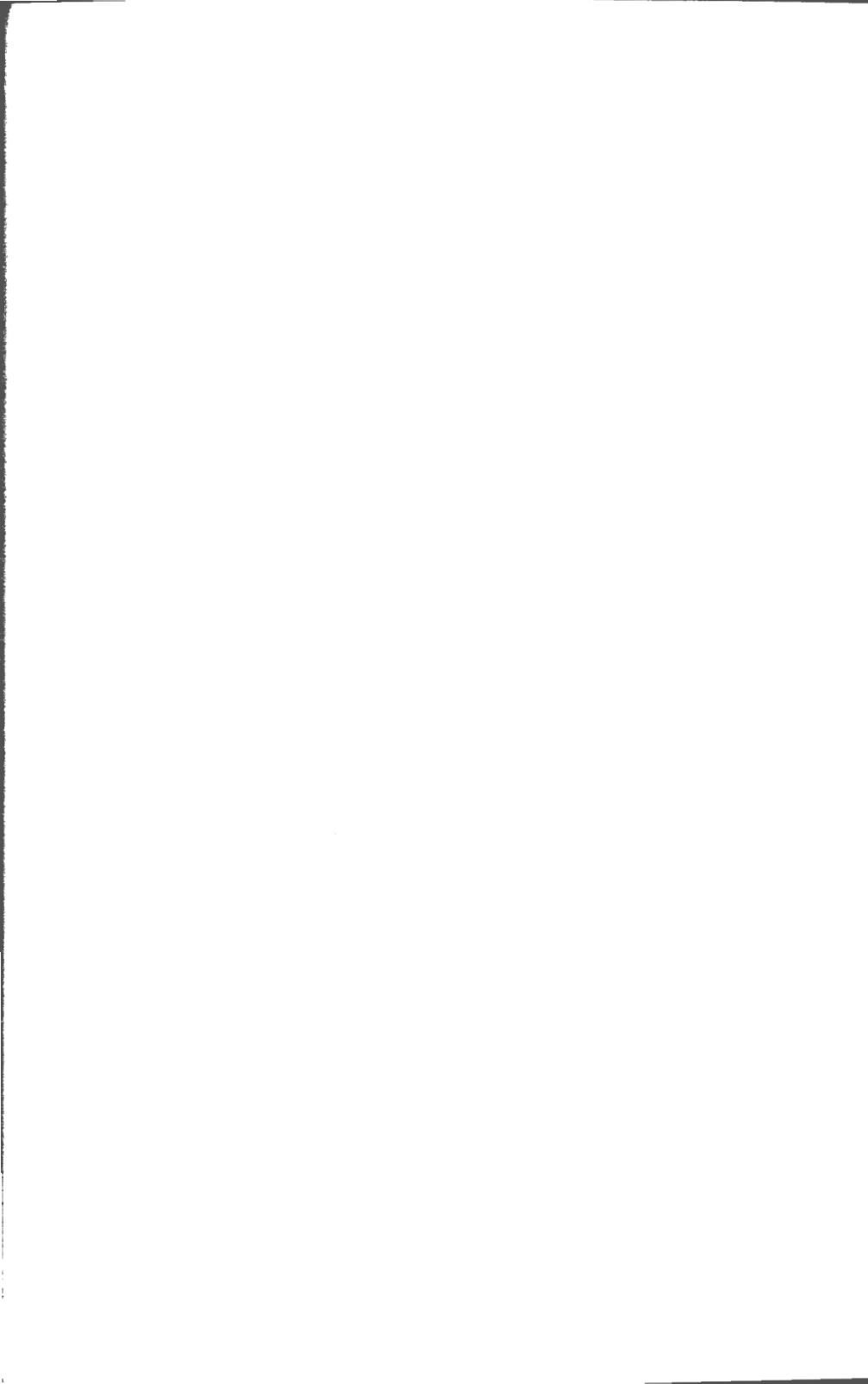
- ۳۲۲..... (ح) حسینیه حسینی بیگم
- ۳۲۳..... (ط) حسینیه حیدری منزل
- ۳۲۳..... (ی) حسینیه سبطین آباد (شاهی امام بارگاه)
- ۳۲۴..... (ک) حسینیه غلام محمد
- ۳۲۴..... (ل) حسینیه فردوس جهان محل
- ۳۲۵..... (م) حسینیه قصر البکاء
- ۳۲۵..... (ن) حسینیه گول کوتهی
- ۳۲۶..... (س) حسینیه مهربیگم
- ۳۲۶..... (ع) حسینیه نظر علی خان
- ۳۲۷..... ۲. حسینیه های شهر وردهمان
- ۳۲۷..... (الف) حسینیه انور شهید
- ۳۲۷..... (ب) حسینیه ایرانی های بلوچ (پندیشور)
- ۳۲۸..... (ج) حسینیه شیعه سوسائتی (برنپور)
- ۳۲۹..... ۳. حسینیه های شهر هوگلی
- ۳۳۳..... (الف) حسینیه بزرگ حاج محمد محسن
- ۳۳۵..... (ب) حسینیه حسین گلی
- ۳۳۵..... (ج) حسینیه کوچک
- ۳۳۶..... (د) حسینیه موتی جهیل کهگراجل
- ۳۳۶..... ۴. حسینیه های مرشد آباد
- ۳۳۶..... حسینیه سراج الدوله
- ۳۳۷..... ۵. حسینیه های شهر ۲۴ پرگنه شمالی
- ۳۳۸..... ۶. حسینیه ایرانی های بلوچ شهر آدرا
- ۳۳۸..... کربلاهای معروف شیعیان بنگال هند
- ۳۳۸..... ۱. امانی گنج کربلا (مرشد آباد)
- ۳۳۹..... ۲. کربلای ایرانی های عشائری (پندیشور)
- ۳۳۹..... ۳. باوندانگه کربلا (شهر ۲۴ پرگنه شمالی)
- ۳۴۰..... ۴. بلی گراوند کربلا (متیابرج)
- ۳۴۰..... ۵. تاکی شرونیا کربلا (شهر ۲۴ پرگنه شمالی)
- ۳۴۰..... ۶. جگندل کربلا (۲۴ پرگنه)

- ۳۴۰ ۷. کربلای حاج محمد محسن (هوگلی).
- ۳۴۱ ۸. سُنَدِریا کربلا (شهر ۲۴ پرگنه شمالی).
- ۳۴۱ ۹. شَلُوآ کربلا (شهر ۲۴ پرگنه شمالی).
- ۳۴۱ ۱۰. غوری پور کربلا (دَمَلَم).
- ۳۴۲ ۱۱. کربلای قدیم (متیابرج).
- ۳۴۲ ۱۲. گهسری کربلا.
- ۳۴۲ ۱۳. نَارِکِل بُرِیَا کربلا (۲۴ پرگنه شمالی).
- ۳۴۳ ساخت (درگاه) شبیه روضه‌های اهل بیت علیهم‌السلام.
- ۳۴۳ ۱. دَرگاہ پنجنئی (هوگلی).
- ۳۴۴ ۲. دَرگاہ حضرت عباس (هوگلی).
- ۳۴۴ ۳. دَرگاہ حضرت عباس (هوگلی).
- ۳۴۵ ۴. دَرگاہ حضرت ابوالفضل العباس (متیابرج).
- ۳۴۵ ۵. شبیه روضه حضرت امام علی علیه‌السلام.
- ۳۴۵ قبرستان‌های معروف شیعیان بنگال هند.
- ۳۴۶ ۱. قبرستان‌های کولکاتا و اطراف آن.
- ۳۴۶ الف) قبرستان اهالی دهلی (شخصی).
- ۳۴۶ ب) قبرستان تَلَجَه.
- ۳۴۷ ج) قبرستان چوبدار.
- ۳۴۷ د) چیت پور شاهی قبرستان (مقبره).
- ۳۴۸ ه) قبرستان حاج کربلانی.
- ۳۴۸ و) قبرستان حیدری منزل.
- ۳۴۸ ز) قبرستان خانواده تیپو سلطان (تالی گنج).
- ۳۴۹ ح) قبرستان سیدی نذر علی خان.
- ۳۵۰ ط) قبرستان شهر بَنگَلَه.
- ۳۵۱ ی) قبرستان غلام محمد (ملاهاات).
- ۳۵۱ ک) مائی بی بی تَهان.
- ۳۵۲ ل) مقبره خانواده تیپو سلطان (کالی گهات).
- ۳۵۲ م) قبرستان نقیب‌الله.
- ۳۵۲ ن) قبرستان انجمن محمدی (وادی السلام).

۳۵۳ (س) قبرستان بیرئیل گراؤند شماره ۱
۳۵۳ (ع) قبرستان بیرئیل گراؤند شماره ۲
۳۵۳ ۲. قبرستان شهر هوگلی و اطراف آن
۳۵۳ (الف) قبرستان بیرالفخان
۳۵۴ (ب) قبرستان خانواده حاج محمد محسن
۳۵۵ (ج) قبرستان گودل پاره
۳۵۵ ۳. قبرستان های روستاهای شهر ۲۴ پرگنه شمالی
۳۵۷ فصل پنجم: وضعیت فعلی شیعیان در بنگال هند
۳۵۷ مقدمه
۳۵۷ وضعیت اجتماعی شیعیان بنگال هند
۳۵۸ ۱. شیعیان مرشدآباد
۳۶۳ ۲. شیعیان کولکاتا
۳۶۴ ۳. شیعیان شهر هوگلی
۳۶۵ ۴. شیعیان شهر ۲۴ پرگنه شمالی
۳۶۶ ۵. شیعیان مستبصر شهر ۲۴ پرگنه جنوبی
۳۶۷ ۶. شیعیان مستبصر شهر میدناپور
۳۶۸ ۷. شیعیان شهر وردھمان
۳۶۸ ۸. شیعیان مستبصر شهر باگنان
۳۶۸ ۹. تعامل شیعیان با اهل سنت و دیگر ادیان و مذاهب
۳۷۰ ۱۰. بنگالی های مهاجر به مناطق دیگر
۳۷۱ ۱۱. اعتقادات عامیانه
۳۷۳ وضعیت اقتصادی شیعیان
۳۷۳ ۱. امکانات موجود
۳۷۴ ۲. وضعیت اشتغال
۳۷۵ ۳. عوامل عقب ماندگی اقتصادی شیعیان
۳۷۶ ۴. راه های اشتغال زایی
۳۷۷ ۵. نیازمندی های اقتصادی شیعیان
۳۷۷ وضعیت آموزشی شیعیان

- ۳۷۸ ۱. علل انحطاط و عقب ماندگی علمی شیعیان
- ۳۸۰ ۲. راهکارهایی برای فرهنگ سازی علمی و آموزشی شیعیان
- ۳۸۰ وضعیت فرهنگی شیعیان
- ۳۸۲ ۱. مؤسسات فرهنگی شیعیان
- ۳۸۳ ۲. کتابخانه های شیعیان
- ۳۸۳ الف) امام خمینی میموریل لائبریری:
- ۳۸۵ ب) شاهی کتابخانه:
- ۳۸۶ ج) کتابخانه اختصاصی اعظم علی خان:
- ۳۸۷ د) کتابخانه اختصاصی زین العابدین خان:
- ۳۸۷ ه) کتابخانه نواب بهادر انستی تیوشن:
- ۳۸۸ و) کتابخانه عمومی اردو:
- ۳۸۸ ز) کتابخانه حضرت زینب علیها السلام:
- ۳۸۸ ۳. نیازمندی های فرهنگی شیعیان
- ۳۸۹ وضعیت سیاسی شیعیان
- ۳۹۰ تشکیل های سیاسی شیعیان
- ۳۹۴ وضعیت دینی و مذهبی شیعیان
- ۳۹۵ ۱. نماز جمعه شیعیان
- ۳۹۵ ۲. عزاداری و مراسم دینی شیعیان
- ۳۹۶ الف) استقبال ماو عزا:
- ۳۹۷ ب) سوگواری در ماه محرم:
- ۳۹۸ ج) سوگواری زنان شیعه:
- ۳۹۸ د) مراسم عزاداری:
- ۳۹۹ ه) مجالس روضه خوانی:
- ۳۹۹ و) سینه زنی و نوحه سرایی:
- ۴۰۰ ز) مجلس روضه خوانی ظهری:
- ۴۰۰ ح) عزاداری در شب و روز عاشورا:
- ۴۰۱ ط) عزاداری روی آتش:
- ۴۰۱ ی) عزاداری در برخی شهرها
- ۴۰۴ ۳. انجمن های مذهبی شیعیان

۴۰۶	۴. مسائل و مشکلات اعتقادی و مذهبی شیعیان
۴۰۶	۵. راه حل
۴۰۷	۶. نیازهای شیعیان در زمینه تبلیغی و مذهبی
۴۰۸	اشاره‌ای به تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان بنگال هند
۴۱۲	نتیجه نهایی
۴۱۶	نیازهای شیعیان بنگال هند در زمینه‌های گوناگون
۴۱۶	۱. نیازهای علمی و آموزشی
۴۱۶	۲. نیازهای اقتصادی
۴۱۶	۳. نیازهای فرهنگی
۴۱۷	۴. نیازهای پزشکی و بهداشتی
۴۱۸	پیشنهادات
۴۱۸	موضوعات پیشنهادی برای تحقیق بیشتر درباره بنگال هند
۴۱۹	کتابنامه
۴۱۹	منابع فارسی و عربی
۴۲۳	منابع و مأخذ زبان اردو
۴۲۵	مجلات و روزنامه‌ها
۴۲۵	منابع و مأخذ زبان بنگالا
۴۲۶	پایان‌نامه
۴۲۶	منابع و مأخذ انگلیسی
۴۲۶	منابع اینترنتی
۴۲۶	پرسشنامه و مصاحبه‌ها
۴۴۷	Abstract

مقدمه

پژوهش حاضر به بررسی تاریخ تشیع در بنگال هند^۱ (پُشچِمبُنْگ) پرداخته و برای شیعیان جهان، به‌ویژه شیعیان بنگال هند، بسیار سودمند است؛ چون با وجود حکومت ۱۶۳ ساله شیعیان (۱۷۱۷م - ۱۸۸۰م)، شیعیان بنگال در هندوستان شناخته نشده‌اند. حکومت‌ها، دانشمندان و شخصیت‌های معروف شیعه بنگال هند در این نوشتار معرفی شده‌اند. از آن‌جاکه کتابی در زمینه تاریخ تشیع در بنگال هند نوشته نشده، سعی شده است این پژوهش، روشمند و علمی باشد.

تبلیغ دین اسلام و مذهب شیعه در بنگال هند به‌وسیله بازرگانان، مبلغان، عارفان و صوفیان ایران و عرب آغاز شد. برخی فرمانروایان و نوابین شیعه به گسترش تشیع در سراسر بنگال هند پرداختند. مخالفان شیعه، به‌ویژه دولت بریتانیا، همواره سعی می‌کردند ریشه تشیع را از این سرزمین برکنند. با وجود همه چالش‌ها، شیعیان بنگال هند توانستند در ابعاد گوناگون تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بنگال هند، فعالیت‌های

1. West Bengal.

فراموش‌نشده‌ی انجام دهند و تا امروز در این منطقه حضور فعال داشته باشند.

با توجه به تاریخی بودن موضوع و عنوان، روش این تحقیق، نقلی و تحلیلی است و به دلیل فقدان منابع، روش‌های میدانی از جمله مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفته است.

این تحقیق به وضعیت معاصر بنگال هند نیز پرداخته است. بنگال هند، که اکنون به آن «پُشچِمبُنگ» گفته می‌شود، جزء ایالت شرقی هندوستان است و بیش از نود و یک میلیون نفر جمعیت دارد و شیعیان بالغ بر چهل و پنج هزار نفر هستند. فرهنگ اصیل شیعی در بنگال هند وجود دارد؛ اما برخی از آیین‌های شیعیان بنگال از ادیان هند مخلوط شده است. اوضاع اجتماعی، اقتصادی، علمی، فرهنگی، سیاسی، دینی و مذهبی شیعیان بنگال هند بعد از حاکمیت انگلیسی‌ها بر هند رو به وخامت گذاشت. شیعیان بنگال هند موانع و مشکلات فراوان دارند که باید با آسیب‌شناسی روشمند برای آنها چاره‌اندیشی کرد.